

ZİYA BÜNYADOV'UN HAYATI, ESERLERİ VE KURÂN-I KERİM MEALİ ÇALIŞMASI*

Öğr. Gör. Mansur TEYFUR

Öz

Ziya Bünyadov Azerbaycanın nadir bilim adamlarından biri sayılmaktadır. O, Azerbaycan'ın dilini, dinini ve tarihini klasik kaynaklara başvurarak araştırmıştır. Özellikle yazmış olduğu Kuran-i Kerim meal çalışması onun en önemli eserlerinden biridir. Bu çalışmada onun hayatını ve eserlerini tanıtmak temel hedefimizdir. Ziya Bünyadov, Azerbaycan'ın tarihini Arapçadan çevirilerde bulunarak memleketini gerçek kimliğine kavuşturmuştur. İnsanları dini ve memleketi hakkında bilgilendirmiştir. Onun çoğu eseri, Arapça kaynaklardan çeviriler olmuştur. Ziya Bünyadov gibi nadir bilim adamlarının ve eserlerinin tanınmasını ve yararlanılmasını sağlamak ilmi vazifedir.

Anahtar kelimeler: Ziya Bünyadov, Kuran-i kerim, Meal, Tefsir

Ziya Bünyadov's Life, Works And Meaning of The Holy Quran

Abstract

Ziya Bünyadov is a scientist who searches the Azerbaijan's language, religion and history by looking at the Arabian sources. The Holy Quran's meaning is the most famous work of his whole works. We're going to work about introducing his life and works. Ziya Bünyadov generated the Azerbaijan's history to its real identity by translating it from Arabian. He gave information about his country and religion. Most of him works are the translations from the Arabian sources. Rare scientists and their works like Ziya Bünyadov's should introduce to the world and people benefit from them. It's an enlightenment mission of as.

Keywords: Ziya Bunyadov, Holy Quran, Translation, Meaning

Giriş

Tarih, geçmişte yaşamış toplumların sosyal, iktisadi, kültürel örf ve adetlerinin yerini ve zamanını bildirerek, sebep ve amaçlarını zaman içerisinde açıklayan bir bilimdir. Şüphesiz ki, bir toplum için tarihin bilinmesi büyük önem arz eder. Toplumların örf ve adetlerini ve gelişim aşamaları tarihle açıklanabilir. Çünkü hayatta yaşadığımız sürece, her zaman ve mekanda tarihin bir kesintisi ile karşılaşırız. Bir toplumdaki, kültürel gelişmeler, sosyal ve ekonomik çöküntüler, savaş ve barış gibi çeşitli olaylar gelecek nesilleri etkilemektedir. Bu nedenle muhtaç olduğumuz kültürümüzü ve tarihimizi doğru şekilde

*Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, teyfur1985@gmail.com

öğrenmeliyiz. Son yüz yılda tarih biliminin değeri daha da artmıştır. Azerbaycan, yaklaşık yüzyıla kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bünyesinde bulunmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti dağıldıktan sonra bu birliği kuran çeşitli ülkelerin tarihleri hakkında yazılan bilimsel eserlerin sayısı daha da artmıştır.

Azerbaycan'ın tarihi ile ilgili bilimsel eserlere imza atan dahi şahsiyetlerden biri de Ziya Bünyadov'dur. Türkiyede onun hakkında bilimsel çalışma oldukça azdır. Bu eksikliği dikkate alarak, Onun hayatı ve eserlerini ve Kur'an meali çalışmasını tanıtmak istiyoruz. Azerbaycan halkının büyük düşünürü Ziya Bünyadov hakkında çalışma yapmak önem arz etmektedir. Azerbaycan'ın tarihi, edebiyatı ve dini ile ilgili bilincimizin artmasında onun rolü yadsınamaz. Kur'an-i Kerim'in çevirisi, Ziya Bünyadov (Vasim Memmedeliyevle birlikte) tarafından yapılmıştır. Bu meal, o kadar beğenildi ki, 1996 yılında ve 2008 yılında yeniden Latin alfabesi ile basıldı. Ziya Bünyadov, fıkıh, hadis, Arapça, Farsça ve diğer alanlarla ilgili olan manevi mirasını kendi halkı için bırakmıştır. O, dini uğrunda, bilim yolunda ve halkı için şehit olmuş bir şahsiyettir.

1. Hayatı

Prof. Dr. Ziya Bünyadov, 1923 yılında Azerbaycanın Astara şehrinde doğmuştur.¹ Babası Musa Bünyadov, Bakü şehrinin Bibiheybet mahallesinde doğmuştur. Musa Bünyadov gömruk madeninde çalışarak ailesinin geçimini temin etmiştir. Ziya Bünyadov, ilk ve orta okulunu 1930-1939 yılları arasında Azerbaycan'ın Gökçay ilinde okumuştur.² O, okulu üstün başarı ile bitirdiği için "Altın madalya" ödülünü almıştır.³ O, 1942 yılında II. Dünya savaşına katılmış ve savaş bittikten sonra yeniden ilmi hayatına devam etmiştir. 1946'da Moskova Şarkiyatçılık Enstitüsünün Arap dili fakültesine girmiş ve 1950'de mezun olmuştur. O, 1950-1954 yılları arasında Moskova Şarkiyatçılık Enstitünde yüksek lisans eğitimi almıştır. SSR'in (Sosyal Sovyetler Birliği) meşhur şarkiyatçı Yevgeni Aleksandoroviç Balayev ile sıkça görüşmesi, onu gelecekte ünlü bir Şarkiyatçı olarak yetişmesinde büyük etkisi olmuştur. Ziya Bünyadov, 1954 yılında Yevgeni Aleksandoroviç Balayev'in danışmanlığında "İtaliya İmperializmi Afrikada" konusunda tez savunmuş ve Tarih Bilimleri alanında Alimlik derecesini kazanmıştır. O, Arap dilçilik geleneğini devam ettirmiştir.⁴ O, Yevgeni Aleksandoroviç Balayev'in örnek talebesi olmuştur. Balayev, vefatından önce zengin kütüphanesini ona armağan etmiştir. Ziya Bünyadov, Şarkiyatçılık Enstitüsünün yanında ayrıca Moskova Devlet Üniversitesinin

¹ H. E. Zülalova-Z. V. Mustafayeva, Azerbaycan SSR Bilimler Akademiyası, "Azerbaycan ilim ve medeniyet hizmetçileri: Ziya Bünyadov", Şarkiyatçılık Enustutu Merkezi İلمي Kütüphane, Biblioğrafiya, Bakü, 1988, s. 7.

² Zülalova-Mustafayeva, a.g.e., s. 7.

³ Seymur Elsever-Natik Zeynalov, "Ziya Bünyadov" Pres-Fakt Gazetesinin özel neşri, Bakü, 1997, s. 2.

⁴ Zülalova-Mustafayeva, a.g.e., s. 20.

coğrafiya fakültesi açık öğretimini tamamlamıştır. O, Y. Lisansını tamamladıktan sonra Azerbaycana dönmüştür. Bilimsel çalışmalarını kendi ülkesinde devam edebilmek için Azerbaycan'ın zengin tarihini araştırmak, onun en temel hedeflerinden biri olmuştur. Eşi Tahire hanımın belirttiğine göre: "O, Baküye dönmeyi çok istiyordu. Kendini Azerbaycansız ve Baküsüz mutsuz hissediyordu." Bu sebeple de Baküye döndü.⁵

Ziya Bünyadov'un askerlik hayatı ise savaşlarla doludur. O, 1942 yılı şubat ayında II. Dünya savaşına katılmıştır. Cephede bölük, sonra ise bölüm komutanı olmuştur. O, 1945 yılı mayıs ayına kadar birçok bölgede savaşmıştır. II. Dünya savaşında bölüm komutanı olan Ziya Bünyadov, her zaman savaşın en sıcak yerlerinde iştirak etmiş, örnek komutanlığı ile bütün askerleri düşmana karşı cesur ve şücaatli olmalarını sağlamıştır. O, cephede iken, iki kez ağır şekilde yaralanmıştır. Ziya Bünyadov, 1942 yılında Mozdok yakınlarında ilk savaş deneyimini yaşamıştır. II. Dünya savaşı cephelerinde gösterdiği yiğitlik ve kahramanlıklarından dolayı 1943 yılında "Kafkasın müdafisine göre", "Kırmızı Bayrak", "Aleksandır Nevski", "II. dereceli Vatan savaş Madalyaları", "Varşavanın azat edilmesine göre", "Berlinin alınmasına göre" ve "Almaniya üzerinde galibiyete göre" "Stalinkratın müdafisine göre" (Şimdiki San- Peterburg şehri) ve "Kahramanlığa göre" mükafatların sahibi olmuştur. Savaş galibiyetle bittikten sonra, 1946 yılına kadar Berlin ilinin Pankov ilçe komutan yardımcısı olarak çalışmıştır. Almanya'nın en büyük mükafatlarından biri olan "Vaffenbrudersaft" adlı altın madalya ödülünü kazanmıştır. Almanya Gençler İttifakı ise, Ziya Bünyadov'a "Artur Bekker" madalyasını vermişlerdir.⁶

Ziya Bünyadov'un iş hayatı da yine eğitim ve savaş alanlarında olduğu gibi, gurur verici bir şekilde olmuştur. O, 1954 yılında çalışma hayatına atıldı. Onun çalıştığı hizmet alanlarını aşağıdaki şekilde sıralamamız mümkündür.

a. On sene Abbas Bakıhanov adına Tarih Enstitüsünde dekan olarak çalışmıştır.

b. 1958-59 yıllarında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Şarkiyatçılık Fakültesinde öğretim üyeliğini icra etmiştir.

c. 1964 yılında "Azerbaycan VII-IX asrlarda" konusunda doktora tezini savunmasını yaptıktan sonra, 1964-1981 yıllarında Azerbaycan Bilimler Akademiyasının Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri Enstitüsünde, Doğunun Orta Çağ Tarihi bölümünde idarecilik görevini yapmıştır.

d. 1965 yılında SSR'in yüksek ve orta İhtisas Eğitim Bakanlığı tarafından profesör ünvanını aldıktan sonra, 1965 yılında "II. Dünya savaşının 20 yılı" madalyası ile mükafatlandırılmıştır.

⁵ Zülalova-Mustafayeva, a.g.e., s. 7.

⁶ Zülalova-Mustafayeva, a.g.e., s. 8.

e. 1967 yılında Azerbaycan SSR'i Bilimler Akademisinin muhbir üyesi seçilmiştir.

f. 1982 Azerbaycan SSR'i heyetinin fermanı ile Azerbaycan SSR'in Hizmetçisi adını almıştır.

g. Türk Tarihini araştırmasındaki büyük hizmetlerinden dolayı, Türk Tarihi Topluluğunun muhbir üyesi seçilmiştir.

ğ. 1986 yılının ocak ayında Azerbaycan SSR'i Bilimler Akademisinin Şarkiyatçılık Enstitüsünde Doğunun orta çağlar tarihi şube müdürlüğünü yapmıştır.

h. 1986 yılı eylül ayının 22 ve 26'da Ankarada Türkiye Tarihi Topluluğunun 10. kongresinde Sovyet heyetinin başcısı ve kongrenin "*Türkiye ve Türklerin tarihi*" adlı III. bölümün başkanı olmuştur.

i. 1990 yılında millet vekili seçilmiştir.⁷

1. SSR'i Arap ülkeleriyle Dostluk halk Divanının başkan yardımcısı ve SSR'i Doğu ülkelerinden Azerbaycan temsilcisi olmuştur.⁸

Yüksek ihtisaslı şarkiyatçıların yetişmesinde Ziya Bünyadov'un büyük hizmetleri olmuştur. O, ermeni tarihçilerinin birçok yalanlarını ilmi delillerle ifşa etmiş, onların Azerbaycan topraklarına sahip olma iddialarının herhangi bir dayanağının olmadığını ve Azerilerin, geçmişte Ermenistan topraklarında yaşadığını birçok eserinde ispat etmiştir. Azerbaycanda tarih bilimi ve şarkiyatçılık alanında elde edilmiş başarıların büyük bir kısmı Ziya Bünyadov'a aittir.⁹

Ziya Bünyadov'un vefatına gelince onun ölümü bir suikast sonucu gerçekleşmiştir. Şöyle ki, o, Azerbaycan halkının milli bağımsızlığı yolunda çalışan, hatta bu yolda Ermenilerin ona yaptığı İrandaki suikastten korkmayan, doğruları her zaman gözlerini kırpmadan söyleyen nadir şahsiyetlerden biri olmuştur. 1997 yılı şubat ayının 21'de Azerbaycan televizyonu vasıtası ile bu suikast haberi duyurulmuştur. Ziya Bünyadov'un suikastı şöyle olmuştur: "Akşam saatlerinde Milli Meclisten evine dönerken meçhul düşmanlar tarafından evinin ikinci katına çıkarken, dört yerinden bıçakla yaralanmış, sonra da tapanca ile iki defa vurulmuştur. Onun elindeki ekmek ve ağzındaki takma dişleri de yere düşmüştü. Silah sesine eşi ve komşuları çıkmışlar ve onu hemen ambulansla hastaneye götürmüşlerdir. Fakat hastaneye yetişmeden ambulansla vefat etmiştir. Azerbaycanın meşhur bilim adamı olan ve bilimsel çalışmalarıyla Azerbaycan tarihine iz brakan Ziya Bünyadov'a yapılan bu suikast Azerbaycan halkı tarafından ilme ve halkına karşı yapılan bir cinayet olarak görülmüştür.¹⁰

⁷ Zülalova-Mustafayeva, *a.g.e.*, s. 8.

⁸ Azerbaycan Sovyet Ansklopediyası, "*A.S.E ilmi redaksiya şurası*", Bakü, 1976, c. I, s. 4.

⁹ Abdulla Qurban, *Yurdumuzun Ziyası*, Herbi Nəşriyyat, Bakü, 1997, s. 5.

¹⁰ Abdulla Qurban, *a.g.e.*, s. 5.

2. Eserleri

Ziya Bünyadov, görevine Azerbaycan Şarkiyatçılık Enstitüsünde 1964 yılında "Orta çağ Şark (doğu) tarihi" şubesinin müdürü olarak başlamıştır. 1981 yılından sonra ömrünün son gününe kadar kısa aralıklarla enstitün dekanı olmuştur. Bu dönemde bilimsel çalışmalarını çoğunlukla iki yol izlemiştir:

a. Azerbaycanın ve komşu Doğu ülkelerinin feodalizm dönemindeki sosyal-iktisadi tarihin tetkiki.

b. Orta çağ müelliflerinin Azerbaycan ve komşu Doğu ülkelerinin tarihine, ilim ve medeniyetine ait eserlerinin öğrenilmesi, şerhli tercümesi ve neşri. Ziya Bünyadov, Fizûlî'nin (ö. 1556) "*Matlau-l-itikad*" adlı eserini Arapçadan Azerbaycan diline şerhli tercümesini yapmıştır.¹¹

2.1. Arapça kaynaklardan şerhli tercüme eserleri

Ziya Bünyadov'un yapmış olduğu Orta çağ eserlerin, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin tarihine, ilim ve medeniyetine ait eski eserlerin tetkiki, tercümesi ve şerhli neşri ilmi derece kazanmıştır. O, Feodalizm döneminde Azerbaycan tarihine ve aynı zamanda Orta Asiya, Kafkasya ve komşu ülkelerin tarihine ait nadir bulunan orta çağ Arap kaynaklarının şerhli tercüme ve neşri sahasında büyük hizmetler vermiştir. XIII. yüzyılın coğrafiya alimi Yâkut el-Hamevî'nin (ö. 626/1229) "*Mucemü'l-Buldân*" adlı eseri ile XIV. yüzyılın yazarlarından Hamidullah Kazvî'nin (ö. 750/1350) "*Nuzhetü'l-Kulûb*" adlı eserinden seçilmiş konuların şerhli tercümeleri (Bakü, 1983), Mongolların istilasından önce ve sonraki dönemlerde Azerbaycan şehirlerinin tarihi, etnografyası ve meşhur yerleri hakkında çeşitli bilgilerin verilmesi de onun bilimsel çalışmaları arasında zikredilebilir.¹²

2.1.1. Abdürreşit el-Baküvî'nin (ö. 1430) Tahlîsü'l-âsar ve acâibü'l-meliki'l-kahhâr adlı eseri

Bu eser, Baküde yaşamış Azerbaycan'ın orta çağ alimlerinden el-Baküvî tarafından yazılmıştır. Ziya Bünyadov, bu eserin 1971 yılında şerhli tercümesini yapmıştır.¹³

2.1.2. Ebü'l-Hasan Sadreddin Ali b. Nasır b. Ali Hüseyini'nin (ö. 622/1225) Ahbarü'd-Devleti's-Selçukiyye adlı eseri

Bu eser, XII asrın sonlarında Kafkas ve kuzey İranın tarihine ait temel kaynaklardan biri sayılır. Eserde, Azerbaycan Atabeyleri, onların Selcuk sultanları ile karşılıklı ilişkileri hakkında nadir bilgilerle, Atabeylere ve Selcukluların savaş küvvetlerine karşı yöneltilmiş Gürcü-Şirvan ittifakı

¹¹ Zülalova-Mustafayeva, a.g.e., s 24.

¹² M.A.İsmayilov-H.M.Məmmədov, "Azərbaycan'ın Elm və Medeniyyət Hadimləri, Z. Bünyadov", İlim Neşriyyatı, Bakü, 1994, s. 13.

¹³ İsmayilov-Memmedov, a.g.e., s. 22.

hakkında deliller vardır. Ziya Bünyadov, bu eserin 1980 yılında şerhli tercümesini yapmıştır.¹⁴

2.1.3. Ebû Muhammed Ahmed b. A'sem el-Kufi İbn A'sem el-Kufi'nin (ö. 314/926) el-Fütüh adlı eseri

Ziya Bünyadov, 1981 yılında İbn A'sem el-Kufi'nin bu eserinden seçilmiş bölümlerde Arap istilaları döneminde Azerbaycan hakkında yeni bilgiler vermiştir.

2.1.4. Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti'nin (ö. 911/1505) Keşfü's-salsale an vasfi'z-zelzele adlı eseri

Ziya Bünyadov, 1983 yılında bu eseri şerhli tercümesini yapmıştır. Eserde, orta çağ Arap sismolojisi hakkında geniş bilgiler içermektedir.

2.1.5. Ebü'l-Kâsım Halef b. Abbâs ez-Zehrâvî'nin (ö. 404/1013) et-Tasrif adlı eseri

Ziya Bünyadov, 1983 yılında bu eserin "Cerrahiye ve aletler hakkında inceleme" bölümünün el-yazmasını şerhli tercüme etmiştir. Bu çalışma, Moskovada büyük ilgi görmüştür. Bu eserde, hem anatomik-fizioloji ve tıbbi bilgiler, hem de tıp aletleri, ilaçlar, Sargılar ve tedavi bitkileri hakkında bilgiler vardır.¹⁵

2.1.6. Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân Endelüsî'nin (ö. 745/1344) Kitâb al-idrak li-lisan al-Atrak adlı eseri

Endelüs alimi Ebu Hayyân'ın bu eseri, Ziya Bünyadov tarafından Azerbaycan diline tercüme edilmiş ilk Türk-Arap sözlüğüdür. Ziya Bünyadov'un kaleme aldığı diğer eserleri şunlardır:

- Azerbaycan VIII-IX asırlarda
- Azerbaycan Atabeyler Devleti (1136-1225)
- Harezşahlar-Anuştekinidler devleti (1097-1231)
- Kırmızı terör
- Kur'ân-i Kerim'in şerhli meali
- Dinler, Tarikatlar, Mezhepler ve Nizami döneminde Azerbaycan

Bazı Makaleleri:

- IX-X Asır Azerbaycan Tarihine Ait Yeni Bir Arap Kaynağı
- Abbasi Hilafetinde Türk Hakimiyetinin Başlangıcı, 830-870
- Arap Hilafeti Hakkında Yeni Eser Azerbaycan Tarihi
- Orta Çağ Bazı Arapça Kayanalarda Zelzeleler Hakkında bilgiler

3. Kur'ân-ı Kerim'in Şerhli Meali

Ziya Bünyadov, İslâm dinine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Onun hizmetlerinden biri de, Vasim Memmedeliyev (d. 1942) ile birlikte yapmış

¹⁴ İsmayilov-Memmedov, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁵ İsmayilov-Memmedov, *a.g.e.*, s. 23.

olduğu Kur'ân-ı Kerim'in şerhli tercümesidir.¹⁶ İslâm ile ilgili birçok eser yazarak, islâmî değerlerin idamesini sağlamıştır. O, bu çalışmada, tercümenin yanında Kur'ân'ın doğru anlaşılması için, birçok sure ve ayetin şerh etmesidir. Ziya Bünyadov, tercümeyle ilave olarak yazdığı şerhlerde Tevrat, İncil, çeşitli dillerde meali bulunan Kur'ân tefsirleri, Arapça kaynaklar, Avrupa bilim adamlarının eserleri, özellikle I.Y. Kraçkovski'nin (ö. 1951) Kur'ân'ın Rusca tercümesi ve şerhi gibi birçok kaynaktan yararlanmış. Bilindiği üzere, Kur'ân-i Kerimi aslından okumak daha doğru ve daha güzeldir. Fakat insanların çoğu Arapça bilmediklerinden dolayı tercümeyle ve şerhe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebeple de, her iki yazar Kur'ân-i Kerimi Azerbaycan diline edebi şekilde tercüme ve şerhini yapmıştır. Kur'ân'ı Azerbaycan diline tercüme ederken gramer kurallarını göz önünde bulundurmamayı ihmal etmemişlerdir. Vasim Memmedeliyev'in söylediği gibi, "Kur'ân'ın harfi harfine tercümesini etmek, Ona karşı saygısızlıktan başka bir şey değildir. Ama, şerhli tercüme, Arapça bilmeyen veya anlamayan okuyuculara Kur'ân'ın manasını iyi anlamaları için en güzel bir yoldur." Bu iki müellifin şerhli tercüme okurların daha iyi anlamaları için, ayetlerin anlamıyla birlikte gerekli görülen yerlerde parantez içerisinde kısa bir not düşmüşlerdir.

Bu tercümede Ziya Bünyadov, 40 sayfa şerh yazmıştır. Bu şerhler, Bakara suresinden başlayıp Nas suresine kadar devam eder. O, Kur'ân'da bulunan coğrafi yerler, kabile adları ve kelimenin anlamını şerh etmiştir. Örneğin, Bakara suresinin 158. ayetinde "Şüphesiz ki Safa ve Merve Allah'ın alametlerindedir." Burada geçen Safa sözünü, "Mekke yakınındaki küçük bir tepenin adıdır. Yanında yükselen Merve tepesi gibi sert kaya veya kayalar manasındadır" şeklinde şerh etmiştir. Ziya Bünyadov'un, bu gibi şerhlerinin temel sebebi, Kur'ân'ın herkes tarafından doğru anlaşılmasıdır. Ayrıca Kur'ân-i Kerim'in Yasin suresi hakkında bir makalesi de bulunmaktadır. Bu makalede Kuran-i Kerim ile ilgili birçok bilgi verdikten sonra Yasin suresi hakkında da şu bilgilere de yer vermektedir: Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'ân, dünya edebiyatının özüne has yegane sanat eseridir. Doğu toplumunun sosyal ve manevi gelişimine etkisi kapsamında bakıldığında Kur'ân, dünyadaki medeniyetlerin tamamını içine alan en kutsal kitaptır. Kur'ân, dini ayinleri düzene koyar ve ahlaki davranışları, insan hukukunu, örf ve adetlere, hayat tarzının en nemli yönlerini belirler. Kur'ân'ın metinleri toplumu ve bireyi dua etmede ve bayramlarda genellikle gerçek hayatla ilgili değişik hakikatleri hatırlatır. Kur'ân'daki birçok söz ve ifadeler diline ve millete bakmadan Müslümanların edebi diline girmiştir. Kraçkovskiy tarafından yapılan Kur'ân'ın Rusçaya tercümesi (1963 ve 1986), Azerbaycan'da İslâm'ın ve Müslüman kültürünün tarihi üzerinde yapılan araştırmalarda büyük etkisi olmuştur. Böylece, birçok araştırmacı, doğu bilimcisi ve Doğu'nun ideoloji tarihi ile ilgilenenler dünyaca değerli bir kitabı öğrenme imkânı elde etmişlerdir. Fakat

¹⁶ Z. Bünyadov-V. Memmedeliyev, *Kur'ân-i Kerim*, Azereşr, Bakü, 1991.

Kur'ân'ın tefsir olmadan anlamak mümkün değildir. Kur'ân, sözlü konuşma gibi ortaya çıkmış, Hz. Muhammed (s.a.s.) döneminde ve onun vefatından sonra da ezberlenip ve yazılıp, sözlü şekilde ağızdan ağza dolaşarak, hafızalardaki yerini korumuştur. Kur'ân 114 sureden oluşmaktadır. Birinci sure hariç, uzun sureler önde kısa olanlar ise onlardan sonra konulmuştur.¹⁷

Sonuç

Sovyet döneminde yetişip, Azerbaycan tarihine yenilikler katan Ziya Bünyadov'un hayatını ve eserlerinin ele alınmasının önemi bu çalışmada bir kez daha ortaya çıkmıştır. Ziya Bunyadov, Rus Bolşeviziminin Azərbyacanı tam hakimiyeti altına aldığı yıllarda askerliğini ve eğitimini tamamlamıştır. Buna rağmen tahrif edilmiş Azerbaycan tarihini araştırma konusunda bir an bile tereddüt etmemiştir. O, bilimsel çalışmalarını daha çok orta çağ Azerbaycan tarihi üzerine yapmıştır. Esas amacı tahrif edilmiş Azerbaycan tarihini derinden araştırarak gerçekleri ortaya çıkarmak olmuştur. Sovyet döneminde sosyalizm rejimine bağlı kalan Azerbaycan'ın çarpıtılmış tarihini derinden araştırmış ve o dönemde yazılan tarih bilimini ciddi bir şekilde eleştirmiştir.

Ziya Bünyadov, Azerbaycan'ın orta çağlarına ait siyasi, ekonomik ve kültürel tarihini yazarak Azerbaycan tarihine büyük katkılarda bulunmuştur. O, çalışmalarını ülke tarihinin kültürel ve etnik sorunlarını ele alarak yazmayı hedeflemiştir. İslâm dininin diğer dinlerden üstün olduğunu yazdığı eserlerinde belirtmiştir. Ona göre İslâm dini barış ve sevgi dinidir ve aynı zamanda Hz. Muhammed (s.a.s.) Allah'ın elçisi olmakla alemlere gönderilmiş olan en son peygamberdir. Kur'ân ise, tüm insanlığa gönderilen kutsal bir kitaptır. Kur'ân'ı şerhli tercüme etmesi bunun bir göstergesidir. Günümüzde Azerbaycan'da Kur'ân Meali denildiğinde akla ilk gelen meal onun bu muhteşem Kur'ân mealidir. Ziya Bünyadov'un Arapça, Farsça, Türkçe, Rusça ve başka dilleri bilmesi, araştırmalarında ona çok büyük yarar sağlamıştır. Onun gibi geleceği düşünen tarihçilerimiz parmakla sayacak kadar azdır. Bu sebeple de eğitilmiş tarihçilerimizin artması, Azerbaycan'ın geleceği ve toprak bütünlüğü için en önemli faktörlerden biridir.

Kaynaklar

AZERBAYCAN Sovyet Ansklopediyası, 1976, "A.S.E İlimi Redaksiya Şurası", Bakü, I

BÜNYADOV, Z.; MEMMEDELIYEV, V., 1991, "Kur'ân-i Kerim", Azərneşr, Bakü

BÜNYADOV, Z., 1987, "Kur'ân'ın Yasin Suresi hakkında birkaç söz", A.E.A, Haberleri, Tarih, Felsefe ve Hukuk Jurnalı, No: 4, Bakü, s. 6

¹⁷ Z. Bünyadov, "Kur'ân'ın Yasin Suresi hakkında birkaç söz", A.E.A, Haberleri, tarih, felsefe ve hukuk jurnalı, No: 4, Bakü, 1987, s. 6.

ELSEVER S-ZEYNALOV, N., 1997, "*Ziya Bünyadov*" Pres-Fakt Gazetinin Özel Neşri, No: 2, Bakü, s. 2

İSMAYILOV, M., A.; H., M., MEMMEDOV, 1994, "*Azerbaycan'ın İlim ve Medeniyet Hadimleri, Ziya Bünyadov*" A.E.A (Merkezi İlmi Kütüphanesi) İlim Neşriyyatı, Bakü

QURBAN, A., 1997," *Yurdumuzun Ziyası*", Herbi Neřriyyat Bakü

ZÜLALOVA, H, E.; MUSTAFAYEVA, Z. V., 1988, "*Azerbaycan İlim ve Medeniyet Hizmetçileri, Z.M. Bünyadov*" Azerbaycan SSR Bilimler Akademiyası, Şarkiyatçılık Enustutu, Merkezi İlmi Kütüphane, Bakü, s. 7